

5. Котирло В. К. Початковий період у навчанні школярів / В. Л. Котирло. – К. : Знання, 1985. – 48 с.
6. Кузнєцова Л. В. Гармоническое развитие личности младшего школьника: Кн. для учителя. / Л. В. Кузнєцова. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
7. Виховання гуманних почуттів у дітей / [С. Ладивір, О. Долинна, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Тищенко, О. Вовчик-Блакитна, Ю. Приходько]; за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 168 с.
8. Мясищев В. Н. Социальная психология и психология отношений / В. Н. Мясищев. – М. : Наука, 1965. – 98 с.
9. Петросян М. И. Гуманизм: Основы философско-этического и социального исследования проблемы / М. И. Петросян. – М. : Мысль, 1964. – 335 с.
10. Поніманська Т. І. Дитина і соціум / Т. І. Поніманська. Дошкільне виховання. – 2004. – №8. – С. 4–6.
11. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Т. О. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 152 с.
12. Піроженко Т. А. Коммуникативно-речевое развитие ребенка: монография / Т. А. Піроженко // рецензенти: В. А. Моляко, Е. Л. Кононко, В. В. Рыбалка. – К. : Нора – принт, 2002. – 308 с.
13. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: Навчально-методичний посібник / Т. О. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 136 с.
14. Скрипченко О. В., Волинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
15. Сухомлинський В. А. Как воспитать настоящего человека: Советы воспитателям / В. А. Сухомлинский. – Мн. : Нар. освіта, 1978. – 288 с.

Т.Іванова

ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАННЫХ ОТНОШЕНИЙ ПЕРВОКЛАССНИКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье проанализировано состояние исследования проблемы формирования гуманных отношений первоклассников; исследованы психологические особенности детей данного возраста; раскрыты теоретические основы процесса формирования гуманных отношений первоклассников.

Ключевые слова: гуманизм, гуманность, гуманные отношения, первоклассники.

Т.Іvanova

FORMING OF HUMANE RELATIONS OF FIRST-CLASS BOYS: THEORETICAL ASPECT

The research on the formation of humane relations graders first-formers are analyzed in the article; defined psychological characteristics of children of this age, the theoretical basis of the process of formation of humane relations graders first-formers.

Keywords: humanism, humanity, humane relations graders, first-formers.

УДК 371 01 53

ШЛЯХИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

З. Ікуніна, ДВНЗ “Довбаський державний педагогічний університет”

У статті представлені результати наукового пошуку шляхів профілактики та корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку. Автор надає

психологічний портрет агресивної дитини, окреслює особливості агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *агресія, агресивність, фактори виникнення агресивної поведінки.*

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне середовище, яке побудоване на антигуманних принципах, за останній час усе більше й більше стає найсильнішим фактором виникнення в дітей дошкільного віку такого виду девіантної поведінки, як агресивна поведінка, що може в підлітковому й юнацькому роках перетворитися навіть у стійку антисоціальну поведінку й сформувати соціально-дезадаптовану особистість.

Підвищена агресивність дітей є однією з найгостріших проблем сьогодення. Агресивна поведінка трапляється в багатьох дітей дошкільного віку як відображення безпосередності та імпульсивності. Впродовж дошкільного дитинства на зміну агресивності приходять нові, просоціальні форми поведінки. Однак у певній категорії дітей агресія як стійка форма поведінки не лише зберігається, а й розвивається, трансформуючись у стійку рису особистості. Як наслідок знижується продуктивний потенціал дитини, звужуються можливості повноцінної комунікації, деформується її особистісний розвиток. Агресивна дитина завдає клопоту не лише оточенню, а й собі.

Агресивність зазвичай розуміють як прагнення завдати шкоди іншому об'єкту, причому її ознаки можуть бути як фізичними, так і вербальними, як безпосередніми, так і опосередкованими. Існує поняття про ворожість як ознаку агресії: це навіть не дії або слова, а загальне упереджене сприйняття оточення як ворогів у поєднанні з бажанням не лише нашкодити, а й захиститися від них. Ознаки агресивності можуть бути й неявними. Та на побутовому рівні ознаки агресивності в дитини простежуються чітко.

Як відомо, до п'яти–шестирічного віку агресивність у поведінці дітей не є порушенням. Але у старшому дошкільному віці при наявності певних факторів (приниження, образу, формування почуття незахищеності перед ворожим світом, виявлення батьками нелюбові до дитини, їхня постійна

агресивна поведінка) вона може закріплюватися і переходити зі специфічної форми поведінки в її порушення.

Агресивність – один з факторів, який негативно впливає на адаптацію дитини в шкільному колективі. У взаємодії з класом наслідком агресивності стане неприйняття дитини як особистості, формування негативного ставлення до неї. Відповідно, на свою адресу така дитина отримуватиме більше негативних дій, ніж інші діти, що, у свою чергу, спричинятиме нові спалахи агресивності як наслідок емоційного напруження і стресового стану.

Агресивна дитина може потрапити до групи “ізолюваних” дітей у класі, що також негативно впливатиме на її психоемоційний стан. До того ж, присутність агресивної дитини в класі може спричинити конфліктну ситуацію: діти скаржаться батькам, батьки звинувачують учителя. У вчителя формується негативне ставлення до дитини.

Отже, підвищена агресивність не несе в собі нічого позитивного ані у взаємодії з оточенням, ані стосовно реакції батьків, ані для самого носія, ані для його стосунків з учителем. Тому вчасне виявлення агресивних тенденцій у поведінці дошкільника та їх усунення за допомогою психокорекційної роботи є актуальною проблемою.

Аналіз наукової літератури [1-7] показав, що ця проблема в останній час викликає все більший інтерес дослідників та практиків, про що свідчить зростання кількості досліджень та публікацій з питань агресії, насилля, конфліктів. Як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками вивчалися особливості агресивної поведінки осіб різних вікових груп. Між тим, більша частина наукових досліджень присвячена вивченню особливостей агресивної поведінки підлітків та молодших школярів, у той час як дошкільники вважаються слухняними, а їхні агресивні реакції і проблеми необхідності корекції їхньої агресивної поведінки, як правило, залишаються недостатньо вивченими. У той час як вихователі дітей дошкільного віку все частіше спостерігають агресивні прояви у поведінці своїх вихованців.

Особливо гостро ця проблема постає у дітей шостого року життя так як з необхідністю розв'язання завдань підготовки дітей до систематичного шкільного навчання на перший план у вихованні виступають проблеми формування у них пізнавальної активності, уваги, організованості, працьовитості тощо, і подоланню певних труднощів у морально-естетичному вихованні, пов'язаних з тим, що деякі діти починають обманювати, виявляти демонстративний непослух, агресивно поводитися по відношенню до однолітків, а іноді і дорослих, не надається достатньої уваги. Подібні прояви можуть бути зумовлені новим етапом розвитку самосвідомості дитини та виникнення у зв'язку з цим потреби бути “великою, самостійною”. Однак, часто шестирічна дитина поряд із неслухняністю виявляє також агресивність у ставленні до однолітків або надмірну відлюдкуватість, тривожність.

Мета статті. Визначити шляхи профілактики та корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку, окреслити портрет агресивної дитини.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасних досліджень психологів показує, що дитяча агресивність належить до класу явищ, які можна ретельно вивчити тільки спільними зусиллями цілої низки наукових дисциплін.

Звернемося до визначення понять “агресія”, “агресивність” [3, 4].

Агресія – ця мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві, яка завдає шкоди об'єктам нападу (живим та неживим), наносить фізичний та моральний збиток людям або викликає в них психологічний дискомфорт.

Агресивність – це властивість особистості, що виражається в готовності до агресії.

У сучасній психологічній літературі, присвяченій вивченню проблеми дитячої агресивності, визначаються наступні джерела її виникнення:

– травматичні переживання, порушення автономії дитини в ранньому віці;

- різні види страху: страх перед розлукою, страх втрати батьківської любові, страх перед тілесним пошкодженням;
- пережиті негативні відчуття.
- Сучасні дослідники причинами агресивної поведінки дітей вважають:
 - копіювання поведінки батьків;
 - наuczіння агресії в процесі безпосереднього набуття негативного досвіду;
 - участь, а не пасивне спостереження;
 - надмірне захоплення відео, телебаченням, комп'ютерними іграми;
 - вроджені передумови для так званої дитячої нервозності й спадкову схильність до певного типу нервової системи, що характеризується нестійкістю, легкою збудливістю нервової системи;
 - відсутність умов для активної діяльності, переважно, хронічну втому;
 - будь-які стресові чинники (наприклад, вступ до дитячого садка);
 - захворювання;
 - нездоровий психологічний клімат у сім'ї.
- Головними чинниками виникнення агресивних проявів у дітей є:
 - стиль виховання в сім'ї (гіперопікування та гіпоопікування);
 - повсюдна демонстрація сцен насильства;
 - нестабільні соціально-економічні умови;
 - індивідуальні особливості людини (знижена довільність, низький рівень активного гальмування тощо);
 - соціально-культурний статус родини тощо.

Агресивність дітей старшого дошкільного віку пов'язана також з процесами статево-рольової ідентифікації, звідси витікають різні прояви агресивності у хлопчиків та дівчаток. Агресивність дівчаток частіше спрямована на особистість “з середини”, а хлопчиків – “зовнішня” агресивність.

Агресивна дитина часто відчуває себе знедоленою, не потрібною. Жорстокість і байдужість батьків призводять до порушення батьківсько-дитячих стосунків і вселяють в душу дитини упевненість в тому, що її не люблять. “Як стати улюбленою і потрібною?” – нерозв'язна проблема, що стоїть перед маленькою людиною. Тому вона й шукає способи привернути увагу дорослих і однолітків до своєї проблеми.

Батькам і педагогам не завжди зрозуміло, чого домагається дитина чому вона поводить так, хоча наперед знає, що від дітей може дістати відкоша, а від дорослих – покарання. Насправді, така поведінка – лише відчайдушна спроба завоювати своє “місце під сонцем”. Дитина не має уявлення про інші способи боротьби виживання в цьому дивному і жорстокому світі, не знає, як захистити себе.

Агресивні діти дуже часто підозрілі й насторожені, люблять перекладати вину за скоєне на інших. Такі діти часто не розуміють власної агресивності. Вони не помічають, що викликають у оточуючих страх і стурбованість, їм, навпаки, здається, що весь світ – проти них.

Емоційний світ агресивних дітей недостатньо багатий, у палітрі їхніх відчуттів переважають похмурі тони, кількість реакцій навіть на стандартні ситуації дуже обмежена. Найчастіше це захисні реакції. Такі діти можуть подивитися на себе збоку й адекватно оцінити свою поведінку. Діти часто переймають агресивні форми поведінки у батьків.

Агресивні діти потребують розуміння й підтримки дорослих, тому головне завдання психолога полягає не в тому, щоб поставити “точний діагноз”, а тим більш “приклеїти ярлик”, а в тому, щоб надати посильну і своєчасну допомогу дитині.

Критеріями визначення агресивності виступають специфічні особливості поведінки дитини. Агресивна дитина часто втрачає контроль над собою, сперечається, лається з дорослими, відмовляється виконувати правила, умисно дратує людей, винуватить інших у своїх помилках, сердиться і відмовляється виконувати прохання, буває заздрісною, мстивою,

чутливо й швидко реагує на різні дії оточуючих (дітей і дорослих), які нерідко дратують її.

Припустити, що дитина агресивна, можна лише у тому випадку, якщо упродовж не менше ніж 6 місяців в її поведінці виявлялися хоча б чотири з восьми перерахованих ознак. Дитині, в поведінці якої спостерігається велика кількість ознак агресивності, необхідна допомога фахівця: психолога або лікаря.

У нашому дослідженні було виявлено, що у дітей старшого дошкільного віку переважають високий та середній рівні агресивності. Багато дітей старшого дошкільного віку (приблизно 70%) в конфліктних ситуаціях намагаються втягнути дорослого до вирішення проблеми, якщо він знаходиться у цьому ж приміщенні. Майже ніхто з дітей старшого дошкільного віку не зміг конкретно пояснити свої агресивні дії.

Стандартних підходів до виховання дітей старшого дошкільного віку недостатньо: потрібно більше уваги приділяти вихованню почуття гідності кожної дитини, її значущості та незамінності в колективі.

Для корекційної роботи було обрано методи релаксації, ігротерапії, арт-терапії, психогімнастики. Створюючи програму, ми зверталися до програми, розробленої О. Рогозинською [7].

До експериментальної програми корекційної роботи було включено 15 занять.

Етапи програми:

1. Заняття адаптивного періоду (1-3), спрямовані на ближче знайомство психолога з дітьми, поглиблену діагностику.
2. Заняття навчального етапу (4-13), завданням яких є власне зниження високого рівня агресивності і тривожності, вироблення навичок мовленнєвого спілкування.
3. Підсумкові заняття (14-15), під час яких доцільно провести повторне обстеження рівня агресивності і тривожності.

4. Заняття проводилися з підгрупами дітей. Частота занять – 1 раз на тиждень, тривалість – 30–35 хв.

На заняттях використовувалося таке обладнання: магнітофон, касети із записами спокійної, мелодійної музики, повітряні кульки, квіти, фломастери, пластилін, альбоми, олівці, фарби.

Кожне заняття мало таку структуру:

1. Вступна бесіда, метою якої є рефлексія минулого заняття, вправи на м'язову релаксацію.

2. Основна частина, під час якої використовуються ігри та вправи спрямовані на:

- опрацювання психотравматичних ситуацій;
- вироблення соціально прийнятних способів вираження емоційних реакцій гніву, ревнощів, образи;
- формування адекватних способів емоційного реагування на негативні переживання.

В основній частині заняття використовувалися такі методи та прийоми:

- прослуховування та обговорення розповідей;
- розігрування етюдів;
- ігри –інсценівки.

3. Вправи на зняття психоемоційного напруження. Психогімнастика.

4. Танцювальна терапія, музикотерапія, психомалюнок. Танок у поєднанні з іншими техніками дає змогу дитині знайти способи вираження себе, свого внутрішнього стану. Танок може виконувати не лише терапевтичну, профілактичну, а й діагностичну функції.

5. Заклучний етап, був спрямований на рефлексію заняття (Що нового сьогодні ми довідалися на занятті? Що особливо сподобалось?) та прощання.

Усі етапи формуального експерименту були взаємопов'язані й послідовно доповнювали один одного.

Експериментальна робота засвідчила ефективність застосування особистісної моделі виховання. Більшість дітей експериментальної групи в

кінці дослідження досягла позитивних результатів у позбавленні агресивності.

Одержані результати дослідження та їхній якісний й кількісний аналіз дозволили визначити найбільш ефективні умови розвитку особистості дошкільника сучасності. Серед них: розумне поєднання колективних та індивідуальних форм виховання дітей, розробка диференційованих і емоційно привабливих ігор та вправ.

У експериментальній роботі з дітьми широко використовувалися ігри, вправи, бесіди та етюди, з їх допомогою ми намагалися допомогти дітям знайти спільну мову у стосунках, а також дати зрозуміти свою індивідуальність та приналежність до суспільної групи.

Висновки. Аналіз результатів психологічних досліджень дитячих проявів агресії показав, що діти з високим рівнем агресії проявляють частіше соціальну некомпетентність у конфліктних питаннях, у них не вистачає базових соціальних вмінь. Що дозволяє зробити висновок про те, що агресивні діти часто сприймають і усвідомлюють неоднозначну ситуацію як небезпечну, ту що несе в собі якусь шкоду, загрозу, злість та ін.

Перспективу подальшого дослідження розглянутої проблеми ми бачаємо у пошуку нових профілактичних та корекційних засобів агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. В. Игры и игрушки наших детей: забава или пагуба? Современный ребенок в игровой цивилизации / В. В. Абраменкова. — 2-е изд. — М. : Даниловский благовестник, 2001. — С. 11–69, 90–106.
2. Бернацька Л. В. Психологічні основи сучасної дошкільної освіти з погляду дитячого агресолога / Л. В. Бернацька, О. П. Вальдамірова, Н. Н. Нікейцева. Освіта Донбасу. — 2005. — № 4. — С. 78–82.
3. Медведєва І. Я. Дети нашего времени / И. Я. Медведєва, Т. Л. Шишова. — М. : Информпечать. — 2000. — С. 103–107.
4. Рогозинська О. Агресивна поведінка дітей дошкільного віку: причини виникнення та шляхи подолання / О. Рогозинська // Психолог. — 2006. — № 19 (211). — С. 15–19.

З. Икунина

ПУТИ ПРОФИЛАКТИКИ И КОРРЕКЦИИ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье представлены результаты научного поиска путей профилактики и коррекции агрессивного поведения детей старшего дошкольного возраста. Автор

представляет психологический портрет агрессивного ребенка, очерчивает особенности агрессивного поведения детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: *агрессия, агрессивность, факторы возникновения агрессивного поведения*

Z. Ikunina

WAYS OF PROPHYLAXIS AND CORRECTION OF AGGRESSIVE CONDUCT OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

The results of research of factors of aggressive conduct of children of senior preschool age are presented in the article. An author gives the psychological portrait of aggressive child, outlines the ways of prophylaxis and correction of aggressive conduct of children of senior preschool age.

Keywords: *aggression, aggressiveness, factors of origin of aggressive conduct*

УДК 372+159.923.2

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ УСВІДОМЛЕННЯ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ З ЛЮДЬМИ

**К. Каплунова, здобувач лабораторії
психології дошкільника
Інституту психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України**

У статті обґрунтовано необхідність соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Розкрито усвідомлення старшими дошкільниками досвіду взаємодії з людьми та роль творчої гри у розвитку особистості.

Ключові слова: *соціалізація, взаємодія, творча гра, старший дошкільник.*

Актуальність проблеми. Стіяка тенденція, яка домінує останнім часом у системі дошкільної освіти, полягає в наданні пріоритету навчальній діяльності дошкільників і, разом з тим, у виявленні недостатньої уваги до їх психічного розвитку в процесі гри, зокрема на етапі старшого дошкільного віку. За визначенням психологів, дошкільний вік є сенситивним щодо розвитку партнерських стосунків з однолітками, що в свою чергу, сприяє гармонійному становленню зростаючої особистості. Недостатня увага до ролі гри і фактична заміна її додатковими заняттями з іноземних мов, логіки, хореографії та надмірне інтелектуальне навантаження дітей старшого дошкільного віку додатковими вправами з різних видів пізнавальної діяльності завдає передусім шкоди розвитку самодіяльної активності дітей у процесі взаємодії з однолітками та дорослими. Під впливом цих чинників гальмується формування адекватного самосприйняття зростаючої особистості та її творча ініціатива.